

Віктор ЮРЧЕНКО

ДІ САНЕОІ Е ААНІ І ДІ І ЕНЕТІ АІ АІ ЕІ І І ЕАННО ОЕДА І Е
А ОІ Т ААО АІ ЕЕАО СІ АІ ²ОІ УТ АЕТІ ТІ І ²ХІ ЕО А²АІ Т НЕТ

Досліджується сучасний стан зовнішньоекономічних відносин та їхній вплив на розвиток агропромислового комплексу. Проаналізовано зарубіжний досвід державної підтримки аграрних підприємств, що здійснюють експортні операції. Запропоновано шляхи стимулювання та регулювання українського експорту аграрної продукції.

Сучасний стан світового сільського господарства з огляду на стрімкий розвиток суспільства, підвищення рівня технологій, продуктивності праці, а також різкого демографічного росту в світі вимагає детального дослідження. Міжнародний перерозподіл ролей країн у світовому сільськогосподарському виробництві істотно впливає на їх економічне становище. Особливе значення в світовій торгівлі і виробництві має місце для країн, що лише нещодавно визнані країнами з ринковою економікою. Обравши курс ринкових відносин, Україна тим самим обрала шлях входження до світового економічного простору, що є невід'ємною умовою успішного розвитку будь-якої держави.

Проблеми регулювання та стимулювання зовнішньоекономічної діяльності розглянута в роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів: О.І. Барановського, О.Г. Білоруса, В.С. Будкіна, В.П. Галушка, А.С. Гальчинського, В.М. Геєця, В.Д. Камаєва, С.М., Кваші, В.Е. Коломойцева, А.І. Кредісова, І.І.Лукінова, П.Х. Ліндєрта, Д.Г. Лук'яненка, О.М. Онищенко, М.А. Павловського, Ю.М. Пахомова, М. Пєбро, М. Портера, П.Т. Саблука, В.М. Трегєбчука, О.М. Шпичака та інших. Проте в Україні відсутній комплексний підхід щодо вирішення проблем використання експортоорієнтованого ресурсного потенціалу підприємств.

Завдання дослідження полягають у вивченні проблем та особливостей зовнішньоекономічних відносин в АПК та їх вплив на стан внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції в сучасних умовах.

Успішний розвиток сільського господарства багатьох країн є однією з найважливіших проблем, які стоять сьогодні перед світовою економікою. Донедавна економічні теорії вважали, що основним фактором розвитку сільського господарства країни є кліматичні умови, природні ресурси та культура народу. Свого часу ця ідея знайшла підтвердження в багатьох країнах світу. Сьогодні існують більш повні приклади різкого зростання сільськогосподарського виробництва за рахунок інших факторів, до яких, в першу чергу, слід віднести науково-технічне забезпечення, інфраструктуру, інвестиції, створення умов для конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Ці фактори забезпечили великий економічний ефект при вирощуванні кукурудзи у Перу, пшениці у Чилі і Пакистані, бавовни у Бразилії, каучуку в Малайзії.

Вагома роль у несприятливому розвитку зовнішньоекономічних зв'язків нашої держави належить не тільки неринковому минулому і не завжди послідовним трансформаційним процесам, але й труднощам вирішення в кризовий період проблем відкриття економіки та підтримки внутрішнього виробника за умов масованого вторгнення невинуватеного імпорту.

В Україні на сьогодні в цілому відсутнє державне регулювання підприємств АПК. Так, наприклад, у поточному році обсяги прямої державної підтримки аграрного сектору економіки зменшено майже вдвічі. Порівняно з минулим роком, на підтримку тваринництва і рослинництва передбачено коштів у 5,4 разу менше, ніж торік, на здешевлення кредитів – у 3,5 разу. Потреба у бюджетних коштах для здешевлення кредитів, отриманих у 2006-2008 роках, становить близько 1,5 млрд. грн., а бюджетом передбачено лише 300 млн. грн. [2, с. 12]. Проте навіть заплановані статті видатків не виконуються, зокрема не виплачуються компенсація за посіви зернових культур у зв'язку з втратами від заморозків, дотації на тваринницьку продукцію, не фінансуються належним чином інші програми. З державного бюджету практично вилучені видатки на соціальні програми, спрямовані на розвиток сільських територій, що призводить до занепаду соціальної сфери та виробничої інфраструктури у сільській місцевості, поглиблення негативних демографічних тенденцій на селі. У тваринництві також спостерігаються негативні для сільгоспвиробників тенденції. При зростанні роздрібних цін на м'ясо-

молочну продукцію відбувається істотне зниження закупівельних цін на молоко і м'ясо (на молоко з початку року до 40% в окремих регіонах, на м'ясо на 5-10% за останні місяці). Цей спад лише частково є наслідком сезонних чинників. Але замість того, щоб підтримувати вітчизняне тваринництво, уряд вдається до стимулювання імпорту м'ясної продукції [2, с.13]. Також слід зазначити, що у 2009 році (на 01.10.09 року) підприємствами агропромислового комплексу залучено кредитів на суму 4298,9 млн. грн., що становить 32 відсотки до залучених у відповідному періоді попереднього року, з них короткострокових – 3050,5 млн. грн., середньострокових – 876,5 млн. грн., довгострокових – 371,9 млн. гривень. Кредити залучили 1760 підприємств. Із загального обсягу на пільгових умовах залучено 1542,5 млн. грн. (19% до відповідного періоду попереднього року), в тому числі короткострокових - 1257,2 млн. грн., середньострокових – 229,6 млн. грн., довгострокових – 55,7 млн. гривень. Пільгові кредити залучили 799 підприємств [3]. Процентні ставки за кредитами банків становили від 16,5 до 39 відсотків. Вимоги банків за перехідними кредитами 2006-2008 років, яким надається компенсація у 2009 році, становлять 13,3 млрд. гривень, в тому числі за короткостроковими – 4,4 млрд. грн., середньостроковими – 6,2 млрд. грн., довгостроковими – 2,7 млрд. гривень.

Однак мінлива загальноекономічна ситуація не дає змоги створити відповідні умови вітчизняним сільгоспвиробникам в порівнянні з закордонними. Навіть за ставки рефінансування НБУ 12% український аграрій мусить платити за кредити 8%, тоді як німецький – 2%. Слід зазначити, що позики обтяжливі навіть для середньострокового терміну і придатні хіба що для короткострокового, щоб закінчити польові роботи. Проте переважна більшість аграріїв не зможе скористатися й ними, оскільки у бюджеті 2009 року на здешевлення передбачено лише 300 млн. гривень чого вкрай недостатньо.

Якщо ж врахувати, що через недофінансування 2008 року за рахунок загального фонду держбюджету програм підтримки розвитку підприємств АПК виникла кредиторська заборгованість, у тому числі і 192 млн. гривень на здешевлення кредитів, то після її погашення до розподілу залишиться – 108 млн. Досвід України та інших держав свідчить про безперспективність спроб розгляду зовнішньоекономічних процесів у відриві від трансформації внутрішнього ринку, оскільки напрям та динаміка економічного розвитку, вихід із системної кризи і, в кінцевому підсумку, здатність підпорядковувати зовнішньоекономічні відносини потребам зміцнення національної економіки і підвищення її конкурентоспроможності залежать від послідовності, динамізму і системності ринкових перетворень. Однак не останню роль в цьому процесі повинна відіграти держава, а тому заслуговує на увагу діяльність урядових структур США відносно підтримки експорту товарів, капіталу та послуг і захисту інтересів американських компаній та банків на зовнішніх ринках.

Для забезпечення зростання американського експорту конгрес США щороку виділяє координаційному комітету 1,6-1,9 млрд. дол., які спрямовуються на підтримку зовнішньоекономічної діяльності американських фірм, передусім тих, що належать до малого і середнього бізнесу. Понад 50% зазначених коштів реалізуються через програми міністерства сільського господарства, 16 – міністерства торгівлі, 9 – державного департаменту, 8-14% – Ексімбанку тощо. Значну підтримку компанії Сполучених Штатів, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, одержують за рахунок фінансування державою програм американського експорту. Зокрема, тільки на субсидування продажів сільськогосподарської продукції за кордон уряд США щороку виділяє національним виробникам понад 19 млрд. дол. Разом із тим реальні субсидії фермерам становлять 42,7 млрд. дол. на рік. За даними дослідної служби Конгресу США американські фермери, які вирощували рис, 72% свого прибутку отримали за рахунок прямих державних субсидій. Для виробників бавовни цей показник становив 50%, пшениці – 35, ячменю – 30, кукурудзи – 25%. Зазначений досвід діяльності урядових структур США щодо розширення експорту товарів, капіталу та послуг, підтримки й захисту інтересів американського бізнесу на зовнішніх ринках становить певний інтерес для українських державних організацій у плані нарощування експортного потенціалу нашої держави, збільшення валютних надходжень, збереження та створення нових робочих місць, надання сприяння національним товаровиробникам на світовому ринку, посилення економічних акцентів у зовнішній політиці країни [1, с.24]

Проблема просування української сільськогосподарської продукції на зовнішній ринок в першу чергу пов'язана з орієнтацією на світові стандарти якості та норми безпеки продуктів харчування. Все це потребує розробки й затвердження на державному рівні стандартів якості та сертифікації.

У структурі експорту сільськогосподарської продукції переважають поки що зерно, цукор, олія тому, що ціни на зовнішньому ринку та можливість надходження валютної виручки залишаються привабливими для вітчизняних аграрних підприємств. Це сприятиме в перспективі розширенню експорту сільськогосподарської продукції та продуктів їхньої переробки, пошуку нових ринків збуту,

збережеться високий попит на вітчизняну продукцію. Експорт – дуже перспективний канал збуту продукції для великих господарств, а також об'єднань фермерів. Нині питома вага цього каналу реалізації становить не більше 13%, але експорт має потенціал, тому що продукція вітчизняного аграрного сектору конкурентніша за ціною, що є одним із головних аргументів під час вибору постачальника. В умовах надвиробництва, що спостерігається в окремих видах продукції, істотно збільшуються ризики зниження цін до рівня собівартості. Зменшити ці ризики можна лише за допомогою експорту. На сьогодні основними зовнішніми ринками для експорту сільськогосподарської продукції є Росія, Білорусь, Литва, Латвія, Польща. Перспективними ринками визнано країни Західної Європи. Експортні ціни, за мінусом маркетингових витрат, ненабагато вищі за роздрібні ціни на таку саму продукцію в Україні, що дає змогу мати достатню рентабельність. Сьогодні вже відомі деякі підсумки зовнішньоекономічної діяльності нашої держави за 2009 рік (рис. 1). Можна визначити, що, незважаючи на деякі ознаки поліпшення ситуації, розвиток зовнішньоторговельних зв'язків продукцією АПК України в 2009 році не вніс принципових змін у загалом тривожну картину, яка окреслилась в минулому.

За 8 місяців 2009 року експортовано сільськогосподарської продукції на суму 5805 млн. дол. США, що на 9% менше відповідного періоду 2008 року. Імпортовано сільськогосподарської продукції на суму 3205,4 млн. дол. США (менше на 25,7 %). Зовнішньоторговельне сальдо позитивне – 2599,6 млн. дол. США [4].

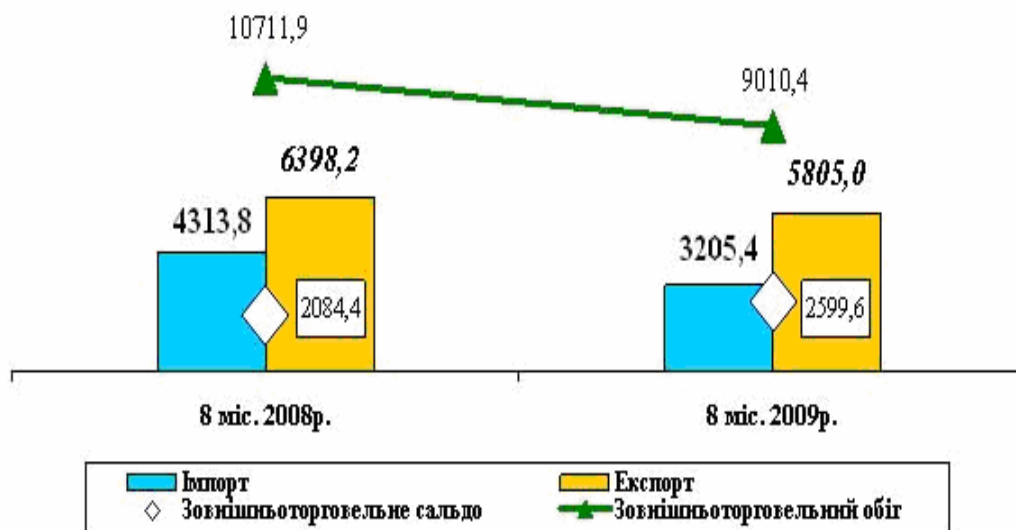

Рис. 1. Зовнішньоторговельний обіг продукції АПК, млн. дол.

Як видно з рисунку 1, далекими від бажаних прогнозів і обіцянок стали і наслідки торгівлі з іншими країнами продукцією сільського господарства, оскільки ситуація на світовому ринку при низькій конкурентоспроможності продукції зумовлює зменшення попиту на неї і посилює сировинний перебік експорту. Це полегшує проникнення імпортової і високотехнологічної продукції та веде до занепаду галузей АПК.

Несприятливий стан зовнішньої торгівлі продукцією АПК погіршує становище сільськогосподарського товаровиробника, ускладнює ліквідацію розриву між експортоспроможністю та імпортомісткістю, обмежує можливості структурної перебудови економіки та формування її ефективної зовнішньоекономічної спеціалізації. Погіршення становища внутрішніх сільгоспвиробників внаслідок загострення зовнішньої конкуренції спостерігалось свого часу в Польщі, Румунії, Болгарії, Угорщині та інших країнах. Масштаби деструктивних процесів в них виявились здебільшого пропорційними колишній ізолюваності економічних систем, високому рівню монополізму, відсутності конкурентного середовища і хронічному дефіциту споживчих товарів. Однак ті з постсоціалістичних країн, які стали на шлях радикального реформування своєї економіки (Польща, Чехія, Угорщина, Словенія та інші), досягли помітних успіхів і в зовнішній торгівлі. Це створило сприятливі умови для розширення власного сільгоспвиробництва, поліпшення життєвого рівня сільського населення, переорієнтації зовнішньої торгівлі на нетрадиційні ринки і прискорило наближення стабілізації.

Вихід з аграрної кризи, яку переживає сільське господарство України, можливий через послідовне здійснення аграрної реформи, що включає широкий спектр заходів. Цими заходами має бути

передбачено: виявлення та подолання причин, які призвели до кризи; розробка методів сприяння експорту, спрямованих на створення нової конкурентної моделі розвитку економіки, ефективної системи підтримки розвитку експортного потенціалу країни, підвищення якості вітчизняного експорту, розширення його номенклатури та поліпшення структури. При цьому важливе значення для підготовки й реалізації зазначеної програми має структурно-інвестиційна політика держави, яка визначає відповідні галузеві пріоритети та конкурентні переваги національної економіки, котрі мали б бути основою міжнародної спеціалізації нашої країни; створення умов для нормального економічного зростання сільського господарства України. Щоб не допустити помилок при проведенні аграрної реформи в країні, важливо ґрунтовно вивчити та врахувати вже набутий досвід функціонування аграрного сектора в країнах з розвинутою ринковою економікою (США, ФРН, Фінляндія та ін.), які до функціонування існуючої системи ефективного ведення сільськогосподарського виробництва йшли не один десяток років. Так, наприклад, для досягнення сьогоднішнього рубежу надою молока на рівні понад 6400 кг США потрібно було близько 20 років. Однак даний приклад, ще не є гарантом різкого зростання продуктивності праці в сільськогосподарському виробництві, але це – неодмінна основа чи базис для створення механізму задоволення інтересів товаровиробників, що в кінцевому підсумку сприяє ефективному функціонуванню аграрного сектора економіки.

Створення ринкового механізму, як переконує досвід країн з розвинутою економікою, є постійно діючою системою активного державного втручання через економічні підйоми в управлінні виробництвом та маркетингу сільськогосподарської продукції. Практика функціонування ринкової економіки свідчить про необхідність державної підтримки та регулювання таких організаційних формувань: аграрних бірж; маркетингових організаційних формувань; систем кредитування та страхування сільськогосподарського виробництва; створення та регулювання умов для конкуренції в аграрному секторі; стимулювання експорту сільськогосподарської продукції при умові збереження насиченості внутрішнього ринку; активного державного регулювання та перерозподілу доходів в АПК.

Література

1. Самофалов В. Економізація зовнішньої політики США: досвід для України. – № 37 (765) 3 – 9 жовтня 2009
2. Шкляр В. Аграрна політика уряду: декларації і реалії // Дзеркало тижня. – № 30 (758) 15 – 21 серпня 2009.
3. www.minagro.gov.ua.
4. www.ukrstat.gov.ua